

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА СРМИЈУМ

**РАЗВОЈ ДЕЧЈЕГ ЛИКОВНОГ ИЗРАЖАВАЊА И ЗНАЧАЈ
ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ УЗРАСТУ**

Мастер рад

Професор:

др Марија Александровић Стајић

Студент:

Николина Марјановић

Сремска Митровица, 2026.

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА СИРМИЈУМ

**РАЗВОЈ ДЕЧЈЕГ ЛИКОВНОГ ИЗРАЖАВАЊА И ЗНАЧАЈ
ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА У ПРЕДШКОЛСКОМ УЗРАСТУ**

(Мастер рад)

Професор:

др Марија Александровић Стајић

Студент:

Николина Марјановић

број индекса: 25/2024М

Сремска Митровица, 2026.

НАЗИВ/ТЕМА СТРУЧНО ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА:

**Развој дечјег ликовног изражавања и значај ликовног васпитања у
предшколском узрасту**

ПОДАЦИ О СТУДЕНТУ:

Презиме, име једног од родитеља, име: Николина, Драгица, Марјановић

Адреса: Широки пут 30 Д, Батајница

Број телефона: +381658882578

e-mail: nikolina.marjanovic.007@gmail.com

Број индекса: 25/2024М

Студијски програм: Струковни мастер васпитач

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Др Марија Александровић Стајић, професор струковних студија.

Област: Ликовна култура са методиком

ПОДАЦИ О СТРУЧНОМ САРАДНИКУ ПРАКТИЧАРУ:

Невена Граовац, мастер васпитач

+381655634660

nevena.nevenagraovac@gmail.com

УСТАНОВА У КОЈОЈ ЈЕ ОБАВЉЕНО ИСТРАЖИВАЊЕ:

Предшколска установа Др Сима Милошевић, Земун, Београд,

ОЈ Рода, Угриновци, 011-840-9567

Апстракт: Рад се бави тематиком развоја дечјег ликовног изражавања и значајем ликовног васпитања у предшколском узрасту. Тема је обрађена кроз теоријски и проблемски део рада. Проблемско поље рада односи се на испитивање значаја ликовних активности за целовит развој детета, као и на улогу васпитача и родитеља у подстицању дечјег ликовног стваралаштва. Циљ рада био је испитати ставове васпитача и родитеља о томе у којој мери ликовно изражавање представља показатељ дечјег развоја, као и који методички приступи и облици рада највише доприносе развоју креативности, маште и ликовних способности код деце предшколског узраста. Задаци истраживања односили су се на анализу ставова васпитача и родитеља о значају ликовних активности, учесталости њихове примене, као и начинима подстицања дечјег ликовног изражавања у предшколској установи и породичном окружењу. Истраживање је реализовано у ПУ „Др Сима Милошевић“ на пригодном узорку васпитача запослених у установи и родитеља деце која похађају ову предшколску установу. Истраживањем је потврђено да ликовне активности имају значајну улогу у развоју креативности, fine моторике, емоционалне стабилности, опажања и социјалних компетенција код деце, као и да подстицајно окружење и адекватна подршка одраслих доприносе развоју дечјег ликовног стваралаштва. Представљене су идеје за увођење промена у праксу као и пример добре праксе у форми пројектне приче.

Кључне речи: ликовно изражавање, ликовно васпитање, предшколски узраст, целовити развој детета, креативност, васпитач, родитељи, ликовне активности.

САДРЖАЈ:

УВОД.....	7
1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	10
1.1. Дечји ликовни израз кроз историју	10
1.2. Теорије дечјег ликовног изрази	11
1.3. Дечји ликовни израз.....	12
1.4. Значај и функција дечјег ликовног изрази	14
1.5. Ликовни развој предшколског детета	15
1.5.1. Ликовни развој кроз периоде предшколског детињства	15
1.6. Значај ликовног васпитања.....	18
1.7. Добити деце од ликовног васпитања	20
1.8. Изазови и препреке у реалном контексту	21
2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	24
2.1. Дефинисање и опис проблема (предмета) истраживања.....	24
2.2. Циљ и задаци истраживања	25
2.3. Хипотезе.....	25
2.4. Методе и технике истраживања	26
2.5. Поступак истраживања и обрада података	26
2.6. Популација узорка	27
3. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА.....	28
4. ДИСКУСИЈА ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА.....	38
5. ПРЕДЛОЗИ ЗА УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНА У ПРАКСУ	42
6. ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ.....	44

ЗАКЉУЧАК.....	54
ЛИТЕРАТУРА.....	56
ПРИЛОГ	58

УВОД

Ликовно изражавање представља један од најприроднијих и најзначајнијих начина на који деца предшколског узраста испољавају своја осећања, мисли, потребе и доживљаје света који их окружује. Кроз цртање, сликање, моделовање и друге облике ликовног изражавања дете развија машту, креативност, способност опажања и фину моторику, али и самопоуздање и емоционалну сигурност. Ликовни радови често представљају одраз дечјег унутрашњег света и могу указати на степен његовог когнитивног, емоционалног или социјалног развоја. Управо због тога ликовно изражавање има значајну улогу у праћењу и подстицању целовитог развоја детета на раном узрасту. Савремена схватања предшколског васпитања и образовања полазе од детета као компетентног бића које кроз игру, истраживање и различите облике симболичког изражавања активно гради своја знања и разумевање света. У том контексту, ликовно изражавање представља важан пут дечјег учења, комуникације и развоја.

Ликовно васпитање на раном узрасту има за циљ да подстакне дечју креативност и омогући слободно и спонтано изражавање, без наметања шаблона и строгих правила. Улога васпитача је да створи подстицајну средину у којој ће деца имати прилику да истражују различите материјале, технике и начине изражавања, при чему се посебан значај придаје процесу стварања, а не самом коначном продукту. Кроз ликовне активности деца уче да развијају концентрацију, упорност, естетски доживљај и способност комуникације, што доприноси њиховом успешнијем укључивању у друштвено окружење и касније образовање. Значај ликовног васпитања посебно се огледа у могућности да се код деце развија осећај слободе у изражавању, иницијативност, истраживачки дух и самосталност у раду, што су важне основе за каснији целоживотни развој и учење.

Важно је често испитивати ставове, искуства и потребе кадра који ради са децом везане за дечји ликовни израз, јер се утврђивањем позитивних искустава, односно проблема са којима се они суочавају, долази до рефлексije праксе и увођења промена у њу. Из овог разлога, питање из праксе којим се бави ово истраживање односи се на улогу и значај ликовног васпитања на раном узрасту, као и на утицаје развоја ликовног израза

деце у контексту њиховог целовитог развоја. Потреба за овим истраживањем проистекла је из уочавања да се у пракси ликовне активности често посматрају као споредне или рекреативне активности, док се њихов развојни потенцијал недовољно препознаје и користи. Управо због тога било је важно испитати ставове васпитача и родитеља о значају ликовног изражавања, начинима подстицања деце и месту које ликовне активности имају у свакодневном раду са децом.

Теоријски контекст развоја деце ликовног изражавања заснива се на схватањима да је ликовно стварање природан и важан облик комуникације детета са окружењем. Ликовно изражавање не подразумева само усвајање техничких вештина, већ и развој креативности, маште, симболичког мишљења и самопоуздања. Савремена педагошка истраживања указују да квалитетно осмишљене ликовне активности подстичу целовит развој детета, укључујући развој fine моторике, перцепције, емоционалне експресије и социјалних вештина. Посебно се наглашава развој креативности као једне од кључних компетенција за XXI век, што је у складу са основама програма „Године узлета“, у којима се дете посматра као активно и компетентно биће које учи кроз односе, истраживање и игру. Важан је и значај пројектно оријентисаног приступа, током ког се акценат ставља на сам процес стварања и ликовног израза, а не на коначни продукт. Истиче се и улога подржавајућег окружења и подстицајних материјала којима се код деце изазива зачудност, радозналост и подстицај за истраживање и самоизражавање.

У пракси предшколских установа често се уочава недовољно искоришћен потенцијал ликовног васпитања, који се неретко своди на репродуктивне активности, шаблонске задатке и усмеравање деце ка унапред задатом изгледу рада. Оваква пракса може ограничити креативни развој детета и његову аутентичну експресију. Због тога је од посебног значаја унапређивање приступа ликовном васпитању кроз примену савремених педагошких сазнања, иновативних приступа и техника, подстицање слободног изражавања и креирање стимулативног окружења. Решавање овог проблема доприноси унапређивању васпитно-образовне праксе, јер омогућава да се ликовно васпитање позиционира као важан сегмент у развоју детета, а не само као допунска активност којом васпитач или родитељ „премошћава“ време до неке друге активности.

Полазећи од наведених теоријских поставки и потреба праксе, у оквиру овог мастер рада реализовано је истраживање чији је циљ био испитивање ставова васпитача и

родитеља о значају ликовног изражавања за целовит развој детета предшколског узраста. Истраживање је усмерено и на сагледавање начина на које васпитачи и родитељи подстичу децје ликовно стваралаштво, као и на идентификовање приступа и активности који највише доприносе развоју креативности, маште и слободног изражавања код деце. Добијени резултати могу допринети бољем разумевању значаја ликовног васпитања у предшколској пракси, као и креирању квалитетнијег и подстицајнијег окружења за децји развој и учење.

1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Дечји ликовни израз кроз историју

Истраживање дечјег ликовног израза започело је крајем XVIII века и развијало се у два различита правца - у области уметности и у области друштвених наука. Уметници романтизма у XVIII веку, а касније и уметници модернизма у XX веку, одбацивали су правила која су наглашавала верно приказивање стварности и визуелни реализам. У потрази за новим облицима изражавања, инспирацију су проналазили у дечјем ликовном стваралаштву (Fineberg, 1997; према: Jolley, 2010, према: Вечански, 2025: 4). Посебно су ценили његову спонтаност, маштовитост и изражајност, а мање његову сличност са стварним изгледом предмета и појава. Из таквог схватања настао је појам „дечја уметност“ којим се истичу природност, креативност и естетска вредност дечјег ликовног израза.

Истовремено, крајем XIX века, научници из различитих области почели су да проучавају дечје цртеже под утицајем Дарвинове теорије еволуције. Они су цртеже користили као средство за разумевање менталног и когнитивног развоја детета (Jolley, 2010, према: Вечански, 2025). Истраживачи, углавном психолози, посматрали су дечји ликовни израз као показатељ развоја мишљења и сазнавања. Настојали су да утврде везу између начина на који деца приказују свет на цртежима и степена њиховог развоја, сматрајући цртеже важним показатељем дечјег сазревања.

Тако су уметници и научници полазили од различитих циљева и наглашавали различите особине дечјег ликовног израза. Док су уметници вредновали креативност, експресивност и одступање од реалистичног приказивања, научници су већу пажњу посвећивали реалистичности и способности детета да на цртежу верно представи стварност. Често су дечје радове упоређивали са ликовним изразом одраслих и процењивали их према мерилима која важе за одрасле ствараоце (Jolley, 2010, према: Вечански, 2025).

Ова два приступа снажно су утицала на каснији развој теорија и истраживања дечјег ликовног израза. Посебно је значајна била расправа о томе како треба тумачити

одступања од визуелног реализма у дечјим цртежима односно, да ли је он природни део развоја, вредан облик изражавања или нешто што дете временом треба да превазиђе. Ово питање остало је једна од централних тема у проучавању дечјег ликовног развоја.

1.2. Теорије дечјег ликовног израза

Традиционалне теорије дечјег ликовног израза, познате и као теорије стадијума, полазе од становишта да се дечји ликовни развој одвија постепено и кроз јасно одређене фазе. Ове теорије сматрају да сва деца пролазе кроз исте стадијуме развоја, без обзира на културно окружење и индивидуалне разлике.

Један од најзначајнијих представника овог приступа био је Жорж-Анри Лике, који је развој дечјег цртежа објаснио кроз четири стадијума. Пре њих се јавља период жврљања, када дете ужива у самом покрету и остављању трагова на папиру, без намере да нешто представи.

Након тога следи стадијум случајног реализма, када дете тек након цртања препознаје и именује оно што је нацртало. У стадијуму неуспелог реализма дете већ има намеру да прикаже одређени предмет, али то још увек не успева на препознатљив начин. Током интелектуалног реализма деца приказују предмете онако како их разумеју, а не онако како их виде, па се на цртежима јављају различити необични начини приказивања простора, величине и облика. Последњи стадијум је визуелни реализам, када деца настоје да цртају што верније стварности, водећи рачуна о пропорцијама, перспективи и детаљима.

Ако се различите теорије стадијума разликују по броју и називима фаза, све имају и неколико заједничких обележја. Развој дечјег ликовног израза посматрају као линеаран и постепен процес, наглашавају биолошке и когнитивне факторе развоја и сматрају да је визуелни реализам највиши циљ ликовног развоја.

Ове теорије су дуго имале велики утицај на ликовно васпитање и образовање. Међутим, крајем XX века појавиле су се савремене теорије које су указале на њихова ограничења. Посебно су критиковани ставови да је реалистично цртање најважнији показатељ развоја, да се развој одвија истим редоследом код све деце, као и

занемаривање утицаја културе, окружења, различитих медија и индивидуалних особености деце. Савремени приступи зато посматрају дечји ликовни израз као сложен процес на који утичу бројни лични, друштвени и културни фактори.

Самим тим, може да се закључи да се најзначајнија промена у теорији ликовног васпитања и образовања догодила онда када је препознат значај друштвених фактора за развој дечјег ликовног израз. Ликовни израз је тада почео да се схвата као нешто на шта снажно утичу друштвено и културно окружење.

Ове промене довеле су и до преиспитивања праксе у ликовном васпитању предшколске деце, која је углавном била заснована на педоцентричном приступу (Ђорђевић, Ђорђевић и Селаковић, 2025). Савремени приступи наглашавају да су социјалне интеракције и односи са другим људима веома важни за дечје учење и развој ликовног изражавања.

1.3. Дечји ликовни израз

Дете кроз ликовне активности истражује, перципира и објашњава свет који га окружује, обрађује и процесуира нове информације и искуства различитих садржаја која свакодневно стиче, стварајући нова значења (Вечански, Васиљевић Благојевић, Маринковић, 2017: 275).

Дете нам кроз ликовни израз показује на себи својствен начин своја осећања, мисли, доживљај света који га окружује, страхове, идеје. На овај начин оно проверава претпоставке, испробава решења, и развија се.

Ликовним изражавањем дете упознаје могућности материјала, учи да их користи, ина тај начин долази до нових замисли. Физичке и визуелне особине материјала и моменат очигледности током рада са њима, код деце доводи до сталног опажања, планирања, откривања. Деца на овај начин богате своје идеје а уједно сами материјали пружају помоћ у организацији искустава и налажењу још оригиналнијих решења.

Ликовни израз деце је важан извор информација о развоју њиховог мишљења развоја дечјег мишљења. Ликовни израз на раном узрасту се истражује дуго уназад управо у погледу механизма који се налазе у основи дечјег когнитивног, моторичког, перцептивног и емоционалног развоја (Цветковић, 2014: 259). Праћењем дечјег ликовног израз и стратегија које дете користи у стварању ликовног акта може се доћи до бројних

информација о развојном напредовању детета. Ликовним изразом се подстиче развој виших мисаоних процеса и менталних репрезентација.

Ликовни израз може да омогући да деца увећају своја знања о неком објекту, да се подстакне интересовање и зачудност везана за неки садржај или тему, а уједно има и развојни ефекат. Педагозима је ликовни израз важан у погледу могућности које он пружа у области праћења дечјег развоја. Овом темом посебно се бавио Георг Керкенштајнер. Говорио је о фази шкрабања која почиње око друге, а завршава око четврте године; фази шеме или симбола која траје од четврте до седме године; и фази облика и појава која траје од седме до десете године (Карлаварис, 1987). У литератури се најчешће срећу следеће фазе: фаза шарања, као почетни облик ликовног изражавања, фаза дечјег, односно интелектуалног реализма, као почетак намерног приказивања и фаза визуелног реализма или напуштање дечјег реализма и опадање дечјег цртежа (Пијаже и Инхелдер, 1975).

Развој ликовног израза обухвата неколико процеса сазревања и учења. То су психомоторике руке, шаке и прстију, овладавање прибором за рад, упознавање околине и развој знања о њој, развој потребе и способности приказивања околине од симболизације, преко приказивања онога што дете „зна“ о околини па све до приказивања онога што објективно може да види у окружењу. Ови процесу су повезани и преплетени.

Вредност и важност дечјег ликовног изражавања није у томе да дете зна да нацрта или наслика оно што ће одрасли да препозна, него у ономе што само дете види, пронађе, или открије у свету који га окружује. Анализом начина на који дете представља свој лични доживљај нечега долазимо до драгоцених информација о његовим осећањима, мишљењу, визијама, машти, развоју. Дечји ликовни радови највећу вредност остварују у у разговору о цртежу или слици кроз који нам се отварају врата дечјег унутрашњег света, маште, жеља, снова, страхова (Кокс, 2000).

Ликовни израз за дете не представља никакву уметност, већ само начин изражавања који је израз дечјег искуства и који се мења са порастом тог искуства (Зечевић, 2020). Дечји цртежи украшавају зидове предшколских установа и представљају слику дечјег процеса учења и сазревања. Подстицањем слободе ликовног израза, ми доприноси здравом дечјем развоју и одрастању у слободне и мислеће људе.

1.4. Значај и функција дечјег ликовног израза

Ликовна уметност нуди могућност за развој неколико виталних подручја и то чулно, креативно, емоционално, интелектуално, социјално и естетско, чиме се шири простор активности у ликовном образовању и образовању уопште (Алмажан, 2018: 11). Посматрано из угла „Година узлета“, ова тврдња може да укаже на утицај ликовне уметности на целовит дечји развој. Применом различитих ликовних техника и омогућавањем деци да користе разноврсне материјале, средства и приступе у области ликовног, подстиче се креативност и истраживачки дух, развија чулна перцепција и визуелно мишљење, учење кроз игру, оснажује се самопоуздање у своје способности и доприноси развоју ликовног израза и других области развоја. У овоме посебу вредност имају пројектне ликовне активности које омогућавају интегрисани приступ раду и у многоструком доприносе дечјој добробити.

Улога ликовних активности уочљива је и у области логичког и креативног мишљења, јер ликовне активности у којима се истражује нешто ново, подразумевају у одређеној фази и проблемски приступ решавању задатака који утиче на развоје дечје логике (Хаџи-Јованчић, 2012). Како су стваралаштво и проблемске ситуације уско повезани, ликовна уметност обезбеђује деци развој умећа да сваки проблем сагледају из више углова и разумеју да за сваки проблем постоји више решења. Подстицањем деце да сагледавају различите перспективе, развија се дивергентно мишљење које доприноси развоју креативности. Ово је кључна особина за XXI век и Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“ је истичу као важну дечју компетенцију коју треба подстицати на раном узрасту.

Ликовна уметност у себи носи карактер игре. Игра је деци блиска те свака ликовна активност која има игровни карактер омогућава да се изразе мисли и осећања без страха од грешке, односно, слободно. Ликовна игра која подстиче развој ликовног израза код деце изазива задовољство а самим тим доприноси повезивању емоција, експресије, искуства, воље, мишљења и маште, чиме се стичу нова знања.

Омогућавањем да деца манипулишу и интерагују са разним објектима из окружења током ликовних активности, она постају активни учесници сопственог развоја

све више схватајући свет који их окружује, па чак и оних апстрактних концепата (Вечански и сар., 2017).

1.5. Ликовни развој предшколског детета

Деца од најранијег узраста пролазе одређене фазе ликовног развоја. Први истраживач који је сврстао дечји ликовни израз кроз развојне фазе био је Георг Керкенштајнер (1905). Његову поделу фаза ликовног развоја наводи Карлаварис (1987): фазу шарања (шкрабања), која почиње око друге, а завршава око четврте године; фазу шеме или симбола, од четврте до седме године; и фазу облика и појава (физиопластични цртеж), од седме до десете године.

Кроз анализу дечјег ликовног израза и праћењем развоја цртежа, васпитачи граде слику о дететовом развојном путу и идентификују проблеме са којима се деца суочавају, развојне застоје, или поруке које дете шаље на једини начин који зна да користи, а то је цртеж. Ликовни израз је моћни медиј између васпитача и детета, јер деца често не умеју другачије осим цртежом да нам поруче нешто, било да је то нека радост коју желе да поделе са другима, било да је реч о неком проблему коју не схватају и не знају како да реше.

1.5.1. Ликовни развој кроз периоде предшколског детињства

Ликовне активности на узрасту од 3 и 4 године утичу на развој разних вештина и способности код деце, па може са правом да се каже да утичу на целовитост развоја. На пример, када је реч о развоју социо-емоционалних вештина ове активности омогућавају развијање сарадње, емпатије, међусобног помагања међу децом, слушања других и прихватања њихових мишљења или идеја, уједно и изношење сопствених ставова, толеранцију, флексибилност итд.

На узрасту од 3-4 године дете почиње цртежом да приказује своје мисаоне процесе. На цртежима могу да се уоче међусобно неповезани елементи, што се назива „неуспели реализам”. Овакве дечје цртеже одрасли не би требало да „дорађују“ јер

улепшавање, или виђење одраслог онога што је дете нацртало, или било какво приписивање значења се никако не одражава добро на развој, а нарочито не на самопоуздање детета. Дечји продукт је онакавак какав је настао а одрасли има задатак да анализира оно што види, похвали труд и креативност и не допуњава ништа.

На овом узрасту на цртежима се виде објекти и фигуре који су упрошћени, најједноставније приказани, што је у складу са дететовим развојним могућностима. До овога долази јер се на овом узрасту рука подиже са папира, а финији покрети врше се из лакта и зглоба шаке. Приметан је напредак моторике у односу на ранији узраст, јер физички развој доводи до веће контроле моторике, па се из шара на цртежу које су биле типичне за узраст од две године, полако издваја круг као најједноставнији организовани облик. Постепено, долази и до појаве исцртавања троугла и квадрата, и тада је приметно да дете намерно црта и круг, дакле, свесно. Тај круг у ствари представља компактност, односно приказ да је нацртани објекат „из једног дела”.

Када је реч о људској фигури, приметно је да иако се опажа глава, труп, екстремитети, људска фигура се представља управо у облику круга. Тој кружности се додају руке, и обично, делови лица (прво само усне и очи, а касније и нос, трепавице итд). Овакав начин ликовног изражавања назива се „пуноглавац”. Цртежи пуноглаваца су заправо показатељ правилног развоја деце, и не треба их занемаривати. Животињска фигура, иако такође „пуноглавац”, се обично разликује од људске јер се представља хоризонтално.

Непропорционалност је обележје дечијих цртежа у овом периоду. Дете величином представља важност нацртаног објекта не марећи да ли је он толики у реалности. Зато су људи често виши од куће, девојчица досеже до облака итд.

Пред крај ове фазе дете успева ликовно да представи објекте и људе у пропорцијама које им одговарају. Однос према боји је више естетски него логичан јер деца обично брају боје према тренутном нахођењу или афинитетима.

Једна од одлика ликовних радова деце на овом узрасту је појава „рентгенског цртежа”. Ово је посебно уочљиво код деце на крају млађег вртићког узраста, јер је је тада поменути „пуноглавац” превазиђен.

Отприлике у четвртој години живота дете завршава фазу шарања и прелази у нови стадијум схеме или симбола. Фаза симболичког цртања одликује се цртама на папиру

које су уредније, хармоничније, па се понегде могу уочити и узорци одређених облика. Неки аутори ову фазу развоја дечијег цртежа називају случајно постигнути цртеж (Мићевић Карановић, Кнежевић, 2013: 128). Ова фаза траје од четврте до шесте-седме године и представља најзначајнију ликовну фазу за васпитаче. Ово је период у ком дечји ликовни израз почиње да добија форму која се све више развија, а задатак васпитача је да овај развој подстиче постављањем проблем-ситуација из области ликовне уметности пред њих, којима ће утицати и на њихово учење и на развој креативности.

Симболичко цртање има неколико фаза: интелектуални реализам - дете не црта оно што запажа, већ модели изгледају онако како их дете доживљава; зависно од тренутног расположења дете ће цртати различите величине предмета и људи, а од истог зависи и избор боја; нема визуелне перспективе, карактеристичан је „рендгенски” начин приказивања (Брковић, 2000: 371).

На узрасту од 3-4 године до поласка у школу људска фигура приказује се најчешће на три начина: као човек кромпир (неправилан круг, глава са екстремитетима); човек пут (човечуљак са два екстремитета) и човек цвет (глава са петељком) (Мићевић Карановић, Кнежевић, 2013: 128). У овом периоду ликовног развоја дете не осећа простор, а постепено са узрастом почињу да се појављују објекти на цртежу на једној хоризонталној линији која симболише земљу. Исто тако, у горњем рубу хартије, дете црта траку неба, а између се ређају објекти само у односу лево-десно. Овај период ликовног развоја васпитачи морају користити да децу упознају децу са новим ликовним техникама, развијају теме у оквиру којих могу да интегришу садржаје других методичких области и креирају пројекте који обухватају истраживање и откривање чиме се доприноси целокупном дечјем развоју.

Наредне промене дечијег цртежа запажају се у периоду од шесте до десете године и оне су одраз усавршавања претходног симболичног цртежа и прелаз на реалистично цртање. Деца током овог периода полако почињу да се усмеравају на упознавање одређених делова целина па њихов цртеж постаје сложенији. Цртежи постају динамичнији, особе на цртежу више нису статичне већ нешто раде па се може препознати и неки догађај на цртежима.

Будући да је дете свесно свих делова тела са шест година, оно сада то приказује и на цртежу који има све више детаља. Некад се на почетку ове фазе на цртежима јавља и

тзв. рендгенско приказивање (Брковић, 2000: 371). Фигуре људи се украшавају накитом, шминком, фризуром, шеширом. Повремено, деца нацртају и неке врсте назнака којима означавају да је фигура у покрету или се спрема да са једног места пређе на друго. Ако желе да нацртају фигуру која се креће, можда ће је нацртати из профила, додати „лепршаву“ косу и одећу.

1.6. Значај ликовног васпитања

Уметност има значајну улогу у васпитању и образовању јер доприноси свестраном развоју личности. Личност се може свестрано развијати само ако јој се за то пружи одговарајуће могућности (Миленовић, 2013). Значај уметности у образовању и васпитању препознат је још у античко доба код филозофа као што су Платон, Питагора и Аристотел. У том контексту, ликовно образовање представља важан део општег образовања и културног развоја савременог човека (Боснар, 2018: 15, према: Зечевић, 2020: 445).

Ликовна уметност има важну улогу у формирању стваралачке и самосталне личности. Савремено друштво захтева људе који су способни да креативно размишљају, проналазе нова решења и успешно се прилагођавају различитим животним ситуацијама. Савремене програмске концепције истилу креативност као важну компетенцију коју треба развијати на раном узрасту, а дечје ликовно стваралаштво представља значајно поље за испољавање креативног и интелектуалног развоја (Дивљан, 2000: 12). Друштво које тежи слободи и напретку има потребу за активним и стваралачким појединцима, а уметност у том процесу има важну васпитну и образовну улогу (Карлаварис, 1960: 11).

Уметност обогаћује човеков унутрашњи свет јер развија и емоције, машту и креативност. Савремени образовни систем препознаје значај ових способности. За развој иновација потребни су знање, креативност, флексибилност у мишљењу, толеранција, способност решавања проблема и сарадња са другима, због чега се потенцијали уметничког образовања повезују и са другим образовним областима (Зечевић, 2020: 446).

Ликовни језик је специфичан у том смислу да у њему нема нити језичких нити било којих других граница или баријера. У ликовној игри, деци није ништа друго важно

осим лепе емоције коју развијају, саме игре, и уметности чији су део. Ликовна уметност је средство васпитања које доприноси развоју (Насковић, 2017: 60). Кроз контакт са окружењем дете посматра, памти, истражује и ствара. Упознавање са различитим ликовним материјалима и техникама подстиче не само креативни већ и физички развој детета. Примена цртачких, сликарских и вајарских техника доприноси развоју графомоторике и финих покрета шаке и руке (Насковић, 2017: 61).

Васпитачи имају важну улогу у подстицању дечје радозналости, маште и креативности. Савремено ликовно васпитање доприноси формирању свестране и стваралачке личности, омогућавајући деци да слободно изражавају своје идеје, осећања и доживљаје света (Карлаварис, 1971: 22). У том погледу, улога васпитача је немерљива јер од њега понајвише зависи у каквом ће окружењу деца проводити време, какав ће тип ликовних подстицаја и провокација добијати, и у којој мери ће имати прилику да граде ликовно искуство кроз сусрет са иновативним материјалима, средствима или уметничким приликама.

Готово сва деца радо и са задовољством учествује у ликовним активностима па је од великог значаја омогућити деци сусрет са најразличитијим ликовним искуствима. Ликовна просторна целина у том погледу игра велику улога. Њена опремљеност уз адекватне провокације које ће васпитач нудити представља „развојно благо“ за децу, јер ликовне активности обогаћују дечји сазнајни и емоционални развој, развијају осећај за лепо и подстичу индивидуално изражавање. Оне омогућавају деци да на сопствени начин доживе и разумеју свет који их окружује.

Уметност је природан начин дечјег изражавања. Кроз ликовно стварање дете повезује знања, осећања и искуства чиме се остварује добит у смислу развоја самопоуздања, сигурости у своје снаге и вере у себе.

Ликовно васпитање има значајну улогу у предшколским установама јер омогућава детету да се изрази, развија своје способности и ослободи психичке напетости (Зечевић, 2020). Такође подстиче развој опажања, маште, самопоуздања, истрајности и сарадње са другима. Због тога је неопходно да се методика ликовног васпитања заснива на научним сазнањима о дечјем развоју и стваралаштву (Филиповић, 2011: 7). Основни циљ ликовних активности јесте подстицање дечјих стваралачких потенцијала, јер кроз ликовни израз дете истовремено учи, игра се, комуницира и свестрано се развија.

1.7. Добити деце од ликовног васпитања

Нове основе програма предшколског васпитања и образовања предшколске деце „Године узлета” наводе да су циљеви ликовног васпитања интегрисани у опште циљеве програма, а општи циљ је подршка добробити детета, односно, холистичко сагледавање природе развоја (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018). „Године узлета” не дају готове садржаје за учење, већ оквирна полазишта за учење кроз игру и истраживање које се дешава у вртићу, што води ка томе да васпитачи треба да посвете посебну пажњу приступима које ће користити у својој васпитној пракси.

Када је реч о ликовном васпитању, „Године узлета” не наводе учење одређених садржаја, већ поучавање и развијање ликовних компетенција, кроз игру као најприроднији начин учења кроз који дете учи да промишља, стиче нова сазнања и важне животне вештине (Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018). Концепција програма је заснована на истраживању стварних питања и интересовања деце из области уметности, а деци би требало да буде омогућено да уче кроз истраживање, откривање и решавање проблема постављених у виду задатка, при чему и одрасли уче заједно уче са њима.

Савремени програми васпитања и образовања истичу интегрисани приступ активностима деце предшколског узраста као будућност предшколског васпитања (Крњаја, Павловић Бренеселовић, 2017). Према оваквом сагледавању рада са децом, ликовне активности треба организовати тако да буду део других области учења, односно, све друге области поучавања деце треба да буду прожете и ликовним садржајима, јер се интегрисаним приступом повезују и прожимају све области развоја у оквиру једне теме. Циљеви и задаци из различитих области учења међусобно треба да буду обједињени, а ликовна уметност њихов саставни део.

У практичном смислу, ликовно васпитање има велики значај за целокупан развој детета предшколског узраста. Кроз различите ликовне активности утиче се на целокупан дечји развој. Цртајући, сликајући, обликујући и експериментишући различитим материјалима, деца уче да своје идеје, осећања и доживљаје света представе на

оригиналан начин. Истовремено се подстиче њихова радозналост, истраживачки дух и способност решавања проблема, јер траже различите начине да реализују своје замисли.

У погледу когниције, ликовне активности значајно доприносе развоју пажње, концентрације, визуелне перцепције, памћења и способности уочавања односа међу облицима, бојама и просторним елементима. Поред тога, коришћење различитих ликовних техника и материјала подстиче развој фине моторике, координације покрета шаке и ока, као и графомоторичких способности које су важне за касније усвајање писања.

Осим сазнајног и моторичког развоја, ликовно васпитање има важну улогу у емоционалном и социјалном развоју деце. Кроз стваралачки процес деца изражавају своја осећања, развијају самопоуздање и стичу позитивну слику о себи. У заједничким ликовним активностима уче да сарађују, размењују идеје, поштују туђе радове и прихватају различитости. На тај начин ликовно васпитање доприноси развоју естетске осетљивости, комуникацијских вештина и формирању целовите и стваралачке личности.

1.8. Изазови и препреке у реалном контексту

Иако се значај ликовног васпитања у развоју деце препознаје у свим програмским концепцијама, васпитачи се у свакодневној пракси сусрећу са бројним изазовима који отежавају квалитетну реализацију ликовних активности. Као пример могу се навести захтеви “Година узлета” које наглашавају значај истраживања, креативног изражавања и активног учешћа детета у процесу учења, али услови рада често не омогућавају потпуну примену ових принципа.

Један од најчешћих проблема са којима се васпитачи срећу у вртићима јесте прекобројност васпитних група. У групама које премашују препоручени број деце, васпитачу је тешко да сваком детету пружи адекватну подршку и индивидуализован приступ. Ликовне активности захтевају време, простор, посматрање дечјег рада и комуникацију са децом током процеса стварања. Када је број деце велики, васпитачи су често принуђени да бирају једноставније активности које је лакше организовати и контролисати, док сложеније ликовне игре и истраживачки пројекти теже могу да се организују, чиме се деци наноси штета.

Значајан проблем представља и недостатак материјала и средстава за рад. Иако су деца природно заинтересована за експериментисање различитим техникама и материјалима, многе предшколске установе располажу ограниченим ресурсима. Недостатак боја, папира различитих формата, природних материјала, рециклажног материјала, глине или савременијих средстава за ликовно изражавање ограничава могућности за креативан рад. Васпитачи често сами обезбеђују део материјала или се ослањају на сарадњу са родитељима, што није увек могуће и додатно их оптерећује.

Економски фактори такође имају значајан утицај на квалитет ликовног васпитања. Ограничени буџети предшколских установа често се одражавају на опремљеност просторних целина, доступност потрошног материјала и могућност набавке нових средстава која би обогатила дечја искуства и будила њихову природну радозналост. Поред тога, васпитачи се често налазе у ситуацији да уз бројне административне обавезе и недостатак времена тешко проналазе простор за припрему иновативних активности и креирање подстицајног окружења за учење.

Понекад се васпитачи срећу и са недовољном подршком за професионалним развојем у области ликовног васпитања. Иако постоје различити програми стручног усавршавања, они нису увек доступни свим васпитачима или нису довољно усмерени на савремене и иновативне приступе у раду са децом. Многи васпитачи истичу потребу за већим бројем практичних обука које би им омогућиле да се упознају са новим техникама, методама и могућностима интегрисања ликовних активности са другим областима учења.

Међу васпитачима се, на основу набројаних изазова и препрека, неретко може чути да и мотивација за рад зна да буде ниска. Наиме, свакодневно оптерећење, недостатак времена, велики број деце и осећај недовољне подршке могу да доведу до тога да васпитачи губе мотивацију да уводе нове идеје или експериментишу са материјалима. У таквим условима они се често ослањају на већ познате и проверене активности, док се иновативни приступи ређе примењују, иако су свесни њиховог значаја за дечји развој.

Па ипак, већина васпитача упркос бројним изазовима показује висок степен професионалне посвећености и креативности у раду са децом. Они се прилагођавају условима, користе од материјала оно што је доступно и ослањају се личну иницијативу

трудећи се да деци обезбеде подстицајно окружење за ликовно стварање. Међутим, чињеница је да постоји велика потреба за системском подршком која подразумева боље материјалне услове, мање васпитне групе, доступније програме стручног усавршавања и веће препознавање значаја ликовне уметности у раном детињству.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Методолошки део рада заснива се на истраживању улоге и значаја ликовног васпитања у предшколском узрасту, као и утицаја развоја дечјег ликовног изражавања на целовит развој детета. Полазиште истраживања представљају савремена теоријска схватања према којима је ликовно стваралаштво природан и значајан облик дечјег изражавања и комуникације са окружењем.

Савремена педагошка истраживања истичу да квалитетно осмишљене ликовне активности имају значајну улогу у подстицању целовитог развоја детета. Фокус ликовних пројектних активности требало би да буде на процесу истраживања, слободном изражавању и стварању подстицајног окружења које дете мотивише на откривање и експериментисање различитим материјалима и техникама. Важно је избегавати стереотипе и шаблонски приступ уметности на раном узрасту, са чим се неретко срећемо у пракси предшколских установа које не користе у довољној мери потенцијале ликовне уметности. Ово води ка потреби за унапређивањем васпитно-образовне праксе кроз примену савремених педагошких сазнања, иновативних метода рада и стварања стимулативног окружења које ће подстицати слободно ликовно изражавање деце.

Полазећи од наведених теоријских и практичних сазнања, истраживање је усмерено на испитивање ставова васпитача и родитеља о значају ликовног изражавања за развој детета предшколског узраста. Посебна пажња посвећена је начинима подстицања дечјег ликовног стваралаштва у предшколској установи и породичном окружењу, као и сагледавању могућности за унапређивање праксе ликовног васпитања.

2.1. Дефинисање и опис проблема (предмета) истраживања

Предмет истраживања односи се на развој дечјег ликовног изражавања и значај ликовног васпитања у предшколском узрасту, са посебним освртом на улогу ликовних активности у подстицању целовитог развоја детета, као и на приступе и методе које васпитачи и родитељи примењују у подстицању дечјег ликовног израза.

Проблем истраживања огледа се у недовољно искоришћеном потенцијалу ликовног васпитања у пракси предшколских установа, где се ликовне активности често свODE на шаблонске и репродуктивне задатке, са акцентом на коначан продукт уместо на процес стварања и слободно изражавање детета. Истраживање је усмерено на могућности унапређивања праксе ликовног васпитања анализом искустава/потреба васпитача и родитеља.

2.2. Циљ и задаци истраживања

Циљ истраживања произилази из предмета и проблема, и гласи: Испитати ставове и мишљења васпитача о томе у којој мери ликовни израз на предшколском узрасту представља показатељ целовитог развоја, као и какви приступи омогућавају најснажнији подстицај ликовног стварања. Са друге стране, циљ је истражити какво мишљење родитељи имају о ликовним активностима из угла подстицања децјег развоја и на који начин их примењују у кућним условима.

Задаци истраживања:

1. Утврђивање ставова васпитача о значају ликовног изражавања као показатеља целовитог развоја детета предшколског узраста.
2. Испитивање приступа и метода које васпитачи примењују у циљу подстицања развоја ликовног израза на предшколском узрасту.
3. Анализа ставова родитеља о значају ликовних активности за развој детета.
4. Испитивање начина и учесталости примене ликовних активности у кућним условима.

2.3. Хипотезе

Општа хипотеза:

Претпоставља се да постоји позитиван став васпитача о значају развоја децјег ликовног израза за целовит развој детета, позитиван став родитеља о истоме, али и значајне разлике у приступима и начинима подстицања ликовног израза на раном узрасту у кућним и институционалним условима.

Посебне хипотезе:

1. Претпоставља се да васпитачи у високој мери препознају ликовно изражавање као значајан показатељ когнитивног, емоционалног и социјалног развоја детета.
2. Претпоставља се да васпитачи који примењују пројектни приступ и иновативне технике и методе ликовног васпитања више подстичу развој ликовног израза деце у односу на васпитаче који користе репродуктивне облике рада.
3. Претпоставља се да родитељи имају позитиван став о значају ликовних активности за развој детета, али да их неадекватно и несистематично примењују у кућним условима.
4. Претпоставља се да постоји повезаност између учесталости и типа ликовних активности које се примењују у кућним условима и степена у којем родитељи препознају њихов значај за целовит развој деце.

2.4. Методе и технике истраживања

Истраживање је емпиријско, а метода је коришћена у овом истраживању одабрана је у складу са природом проблема, предметом, циљем и задацима истраживања, као и у складу са постављеним хипотезама.

Метода теоријске анализе је коришћена у стварању теоријске основе истраживања са циљем да се расветли проблем истраживања.

Дескриптивна метода је коришћена за прикупљање података, обраду и интерпретацију резултата.

У истраживању је примењена техника анкетања, инструмент је упитник за васпитаче и упитник за родитеље. Упитник је анониман, са питањима комбинованог типа, дакле отвореног и затвореног типа, и чини га укупно 10 питања за васпитаче, као и 5 питања за родитеље.

2.5. Поступак истраживања и обрада података

Поступак истраживања обухватао је поделу Упитника васпитачима и родитељима са ограниченим временским интервалом за попуњавање. Потом је уследила статистичка обрада података.

Подаци су квалитативно обрађени, уз одређене квантитативне показатеље (фреквенција и проценат). Резултати су приказани кроз графиконе.

2.6. Популација узорка

Учесници истраживања су васпитачи (њих 30) запослени у ПУ „Др Сима Милошевић“, Земун, сви женског пола (100%) (Табела 1), као и родитељи деце која похађају ОЈ „Рода“ Угриновци (њих 30) (Табела 2).

СТРУЧНА СПРЕМА ИСПИТАНИКА	Ф	%	ДУЖИНА РАДНОГ СТАЖА ИСПИТАНИКА	Ф	%
Виша стручна спрема	5	16,67%	1-5 година радног стажа	0	0,00%
Основне студије	15	50,00%	6-15 година радног стажа	9	30,00%
Мастер студије	10	33,33%	16-25 година радног стажа	8	26,67%
Друго	0	0,00%	26 и више година радног стажа	13	43,33%
Σ	30	100%		30	100%

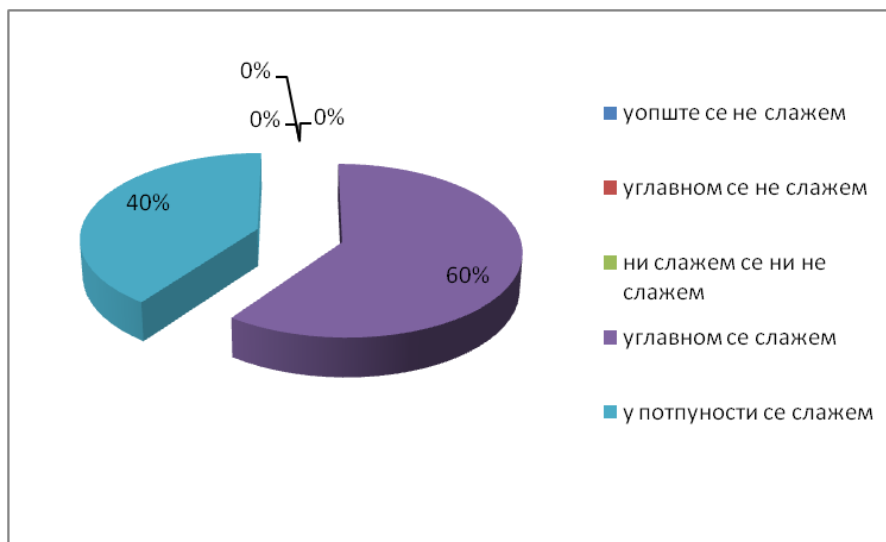
Табела 1: популација узорка - васпитачи

ПОЛ ДЕТЕТА	Ф	%	УЗРАСТ ДЕТЕТА	Ф	%
Дечак	11	36,67%	3 године	3	10,00%
Девојчица	19	63,33%	4 година	12	40,00%
			5 година	9	30,00%
			6 година	6	20,00%
Σ	30	100%		30	100%

Табела 2: популација узорка - родитељи

3. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

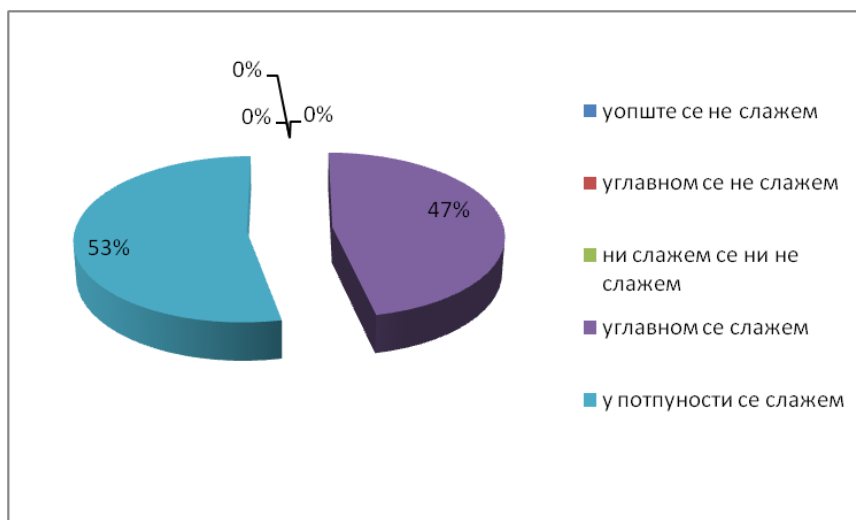
Прво питање анализирано је став васпитача о томе да ли ликовно изражавање детета представља значајан показатељ његовог целовитог развоја. Добијени одговори су представљени на Графикону 1:

Графикон 1: Какав је став васпитача о томе да ли ликовни израз деце значајан показатељ целовитог развоја.

Увидом у први графикон уочавамо да васпитачи имају развијену свест о развојним потенцијалима ликовне активности и да ликовни израз деце посматрају као значајан показатељ њиховог целовитог развоја. 60% васпитача се у потпуности слаже са тврдњом и 40% се углавном слаже.

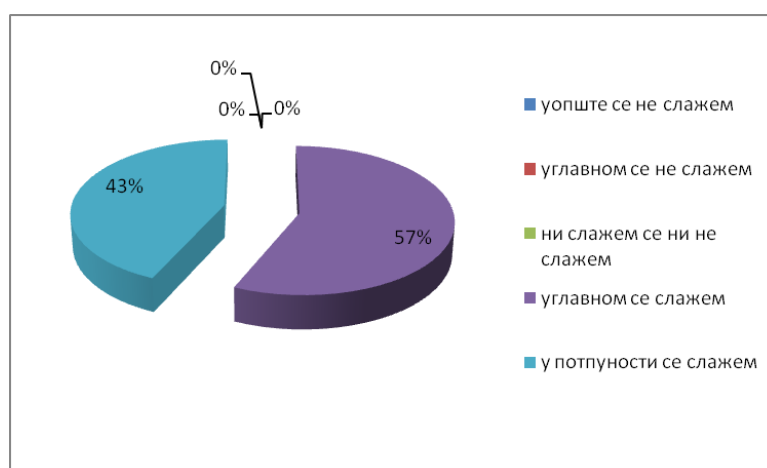
Друго питање приказује став васпитача о томе да ли се дечји ликовни рад могу уочити когнитивне способности детета а добијени резултати су приказани н Графикону 2:

Графикон 2: Да ли ликовни израз предстаља значајан показатељ когнитивне способности детета.

Увидом у други графикон уочавамо да васпитачи имају сматрају из личног искуства да ликовни израз на раном узрасту представља важа показатељ децје когнитивне способности па тако 53% њих наводи да се у потпуности слаже са тврдњом док 47% наводи да се углавном слаже.

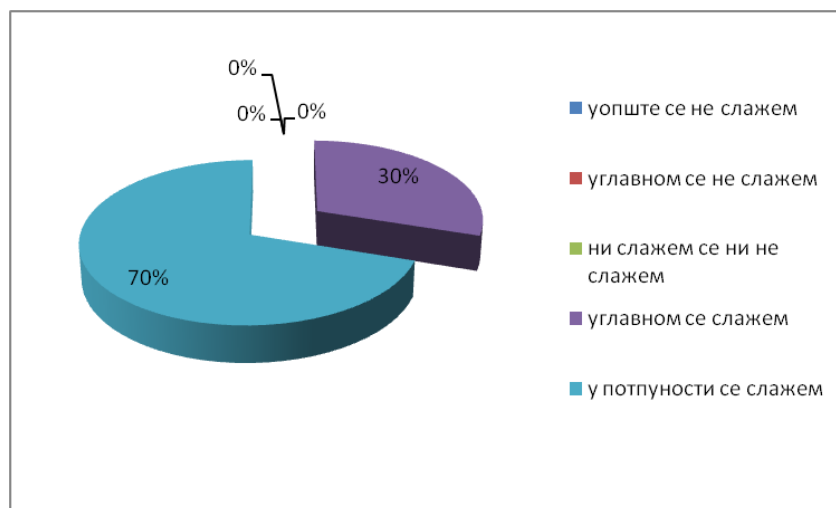
Треће питање анализира мишљења васпитача о томе да ли ликовне активности доприносе емоционалном развоју и самопоуздању детета. Добијени одговори представљени су на Графикону 3:

Графикон 3: Да ли ликовне активности доприносе доприносе емоционалном развоју и самопоуздању деце на раном узрасту.

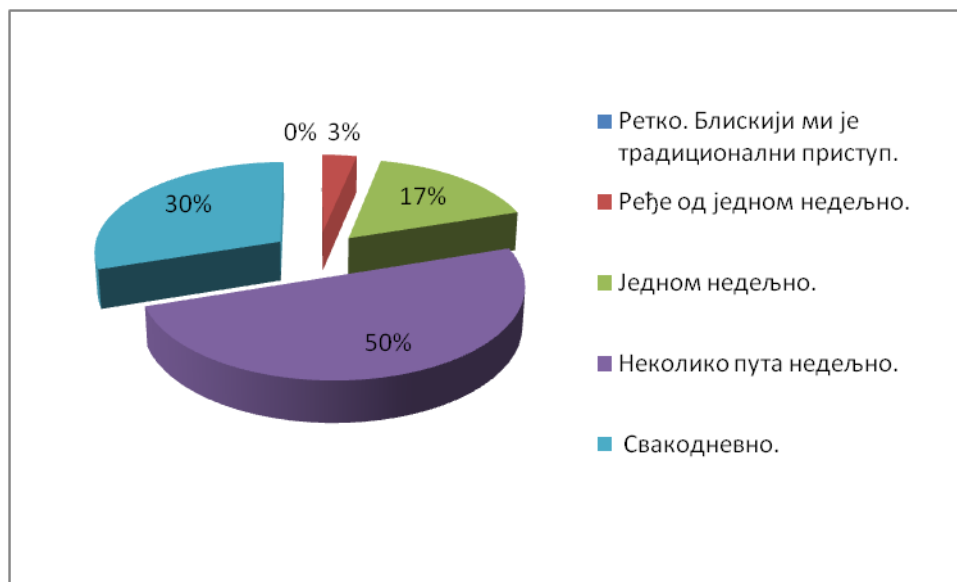
Анализом добијених одговора уочавамо да 57% васпитача подржава тврдњу одговором „углавном се слажем“, а 43% „у потпуности се слажем“ – што показује да је њихов став јасан да ликовне активности доприносе емоционалном развоју деце ојачавајући њихове снаге посебно у погледу самопоуздања.

Четврто питање испитује ставове васпитача о томе да ли ликовне активности подстичу сарадњу, комуникацију и социјализацију међу децом. Добијени одговори су приказани на Графикону 4:

Графикон 4: Да ли ликовне активности подстичу сарадњу, комуникацију и социјализацију међу децом.

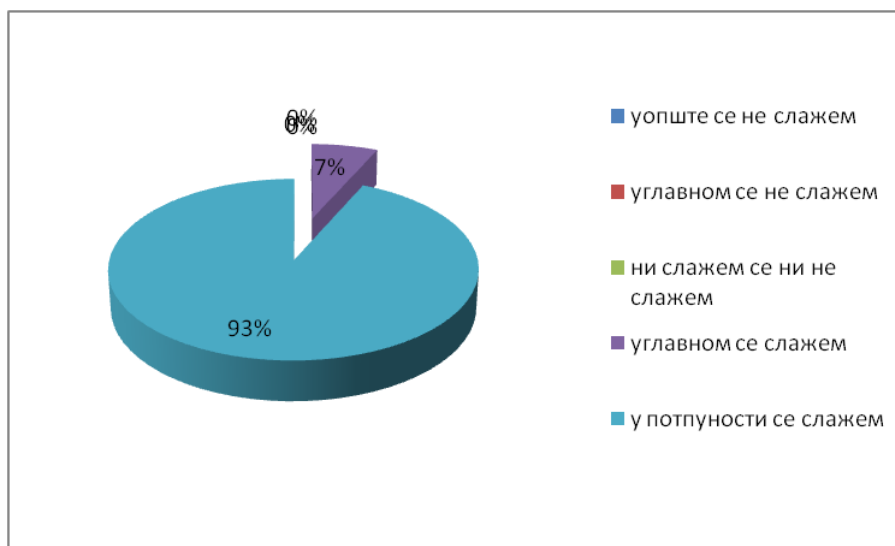
Пето питање анализира реални контекст рада васпитача везан за примену пројектног приступа, истраживачких активности и савремених технике ликовног васпитања. Одговори су представљени на Графикону 5:

Графикон 5: учестаалост примене пројектног и истраживачког приступа и савремених техника у ликовним активностима у раду васпитача.

Увидом у Графикон 5 приметне су тенденције васпитача да свакодневно (30%), неколико пута недељно (50%) или бар једном недељно (17%) примењују савремене приступе ликовним активностима које обухватају пројектно учење и истраживачки рад, док се свега 3% васпитача изјаснило да овакве приступе користе ретко јер су им блискији традиционални приступи. У прилог добијеном резултату може да се закључи да су васпитачи окренути савременим педагошким тенденцијама које подржавају истраживање и пројекте у раду.

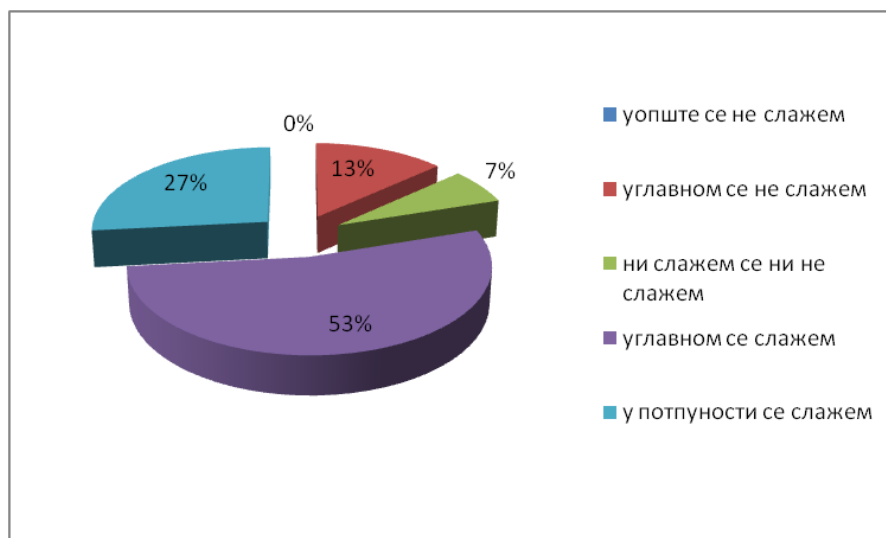
Шесто питање испитује искуства васпитача о томе да ли деца показују већу мотивацију када имају слободу избора материјала, и иновативне технике и методе, у односу на традиционалне начине рада. Њихови одговори приказани су на Графикону 6:

Графикон 6: Да ли деца показују већу мотивацију када имају слободу избора материјала, и иновативне технике и методе, у односу на традиционалне начине рада.

Васпитачи подржавају тврдњу да иновативним техникама и методама утичемо на мотивисаност деце што је потврдило њих 93% који се у потпуности слажу са овим ставом као и њих 7% који се углавном слажу. Овакав одговор показатељ је улоге савремених техника, иновативних материјала и приступа у подстицању не само мотивације већ и развоја ликовног израза на раном узрасту, чиме се потврђује и значај подстицајног окружења.

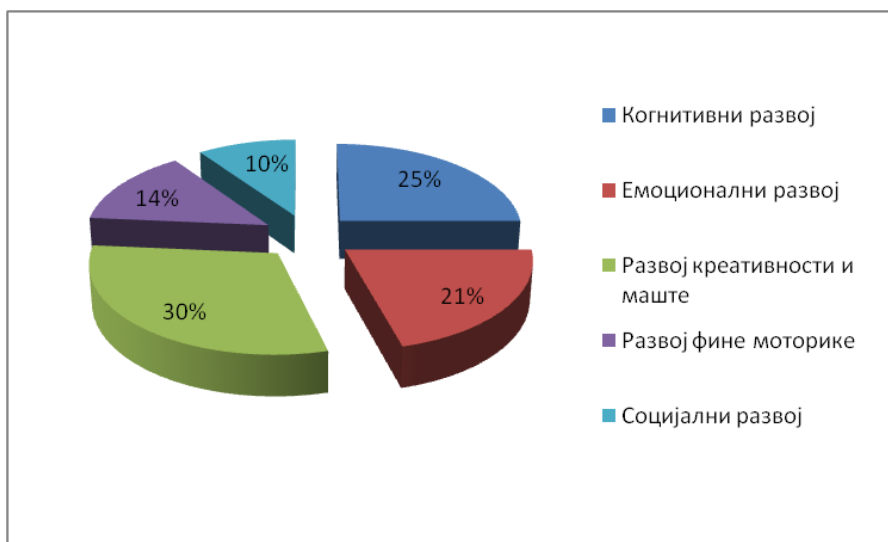
Седмим питањем покушали смо да сазнамо у којој мери постоје услови у самој предшколској установи за примену савремених приступа реализацији ликовних активности говорећи о материјалним и просторним условима. Њихови одговори су приказани на Графикону 7:

Графикон 7: Да ли материјални и просторни услови у вртићу омогућавају примену савремених ликовних техника и метода.

Према добијеним одговорима уочавамо да васпитачи немају уједначен став по питању просторне и материјалне опремљености вртића за реализацију савремених ликовних приступа и техника. Наиме, иако се 53% посто слаже углавном са тврдњом и 27% се у потпуности слаже што представља највећи проценат и говори у прилог тме да вртић има услове за примену савремених ликовних приступа, 7% њих није желело да се изјасни, док је 13% навело да се не слаже са тврдњом. То говори да постоје потребе за додатним оснаживаањем просторних и материјалних услова у установи за примену иновативних присупа ликовне уметности у раду са децом, чему треба посветити додатну пажњу увођењем промена у праксу.

Осмо питање је питање отвореног типа и анализира ставове васпитача о томе који аспекти дечјег развоја се најјасније могу уочити кроз ликовно изражавање. На основу учесталости добијених одговора креиран је Графикон 8. Узели смо у обзир одговоре које су васпитачи давали: *Когнитивни развој, Емоционални развој, Развој креативности и маште, Развој фине моторике, Развој перцепције и опажања, Развој говора и комуникације, Социјални развој и сарадња са вршњацима, Развој самопоуздања и самосталности, Развој пажње и концентрације, Развој симболичког мишљења, Развој естетског доживљаја, Сви аспекти развоја*, и на основу њих креирали суму најучесталијих груписањем по областима.

Графикон 8: Који аспекти децјег развоја се најјасније могу уочити кроз ликовно изражавање.

Према добијеним одговорима уочавамо да васпитачи највише истичу развој креативности и маште (30%), као и когнитивни развој (25%) и емоционални развој (21%). Нешто мањи су проценти када је реч о развоју fine моторике (14%) и социјалном развоју (10%).

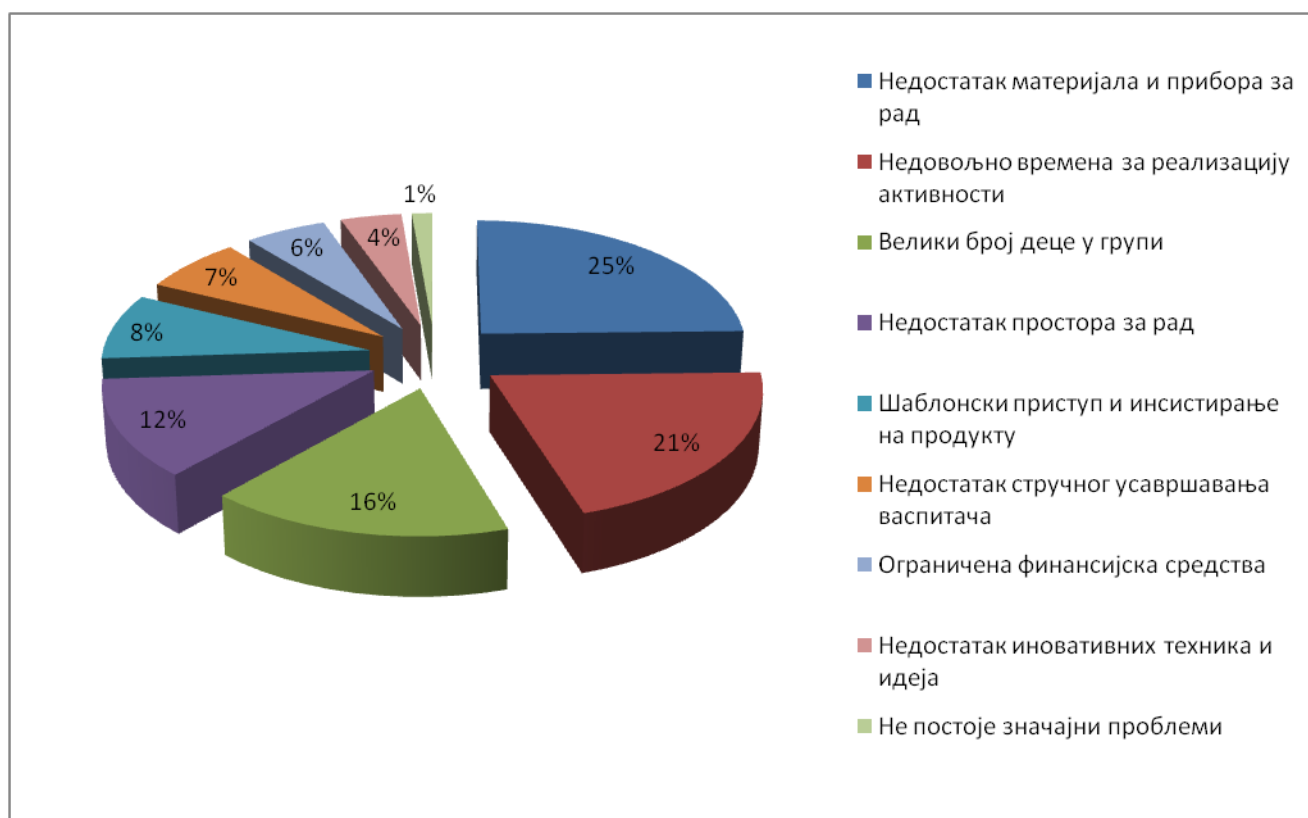
Девето питање је такође отвореног типа и анализира искуства васпитача о томе које конкретне методе и технике користе у циљу подстицања децјег ликовног изражавања. У Табели 3 приказани су добијени одговори према учесталости понављања:

Сликање прстима и шакама	12	13,30%
Колаж техника	10	11,10%
Моделовање глином, тестом и кинетичким песком	9	10%
Штампање природним материјалима	8	8,90%
Сликање сунђерима	7	7,80%
Комбиновање сувих и мокрих техника	6	6,70%
Гратаж техника	5	5,60%
Монотипиа	4	4,40%
Дување боје сламчицом	4	4,40%
Сликање различитим текстурама	4	4,40%
Просторно обликовање рециклажним материјалима	3	3,30%
Ликовно изражавање уз музику	3	3,30%
Пројектно оријентисане ликовне активности	2	2,20%
Светлосно цртање	1	1,10%
Сликање на фолији или стаклу	1	1,10%
Зграфито техника	1	1,10%
Графичко штампање печатима	1	1,10%

Табела 3: које технике ликовног изражавања васпитачи најчешће користе у раду

Према одговорима које су васпитачи дали уочава се разноврсност ликовних техника и приступа у раду са децом, а најчешће се користе сликање прстима и шакама, колаж и моделовање глином или кинетичким песком, штампање природним материјалима и сликање сунђерима. Наравно, васпитачи користе и Зграфито, Монотипију, и Гратаж али и цртање природним материјалима и др. Овакав одговор показатељ је компетентности васпитача у области ликовног васпитања и преференције да користе и савремене, поред традиционалних приступа у ликовним активностима.

Десето питање даје осврт на препреке са којима се васпитачи суочавају у пракси у организовању ликовних активности и њихови одговори су сумирани према сличности и учесталости и представљени на Графикону 9.

Графикон 9: препреке и тешкоће са којима се васпитачи суочавају код реализације ликовних активности

На основу добијених одговора може се уочити да васпитачи као најчешће препреке у реализацији ликовних активности издвајају недостатак материјала и прибора за рад, недовољно времена и велики број деце у групама. Овакви резултати указују на то да организациони и материјални услови у значајној мери утичу на квалитет и учесталост

ликовних активности у предшколским установама. Поред тога, део испитаника указује и на проблем шаблонског приступа и недовољне могућности за примену савремених и креативних метода рада.

Добијени резултати показују потребу за унапређивањем услова рада у предшколским установама, обезбеђивањем разноврснијих материјала, већом подршком установе и додатним стручним усавршавањем васпитача у области ликовног васпитања. Стварање подстицајног окружења и обезбеђивање адекватних услова могу значајно допринети квалитетнијем развоју дечјег ликовног изражавања и креативности.

Да би се утврдило како родитељи деце која похађају предшколску установу виде област ликовног развоја и уметности и у којој мери ликовне активности примењују код куће и њима је дата краћа анкета која је имала за циљ управо да утврди какав је њихов однос или знања о развојним могућностима ликовне уметности. Њихови одговори изгледају овако:

На питање *„Ликовне активности су важне за целовит развој мог детета“* 54,40% родитеља се слаже са тврдњом у потпуности и 33,30% се углавном слаже. Веома мали проценат нема став или се углавном не слаже, што је показатељ појаве да родитељи разумеју да су ликовне активности важан покретач дечјег целовитог развоја.

На питање *„Колико често код куће организујете цртање, бојење, моделовање или сличне активности?“* родитељи наводе да у највећем проценту (53%) да неколико пута недељно деца код куће имају прилику да цртају, сликају и моделују, а свакодневно то чини 33%. Одговор „једном недељно“ дало је 13% родитеља док ретко или никада нисмо добили као одговор. Добијени одговор показатељ је чињенице да је ликовна уметност редовно примењивана у породичним условима.

На питање *„Најчешће ликовне активности које са децом реализујете код куће су следеће“* родитељи истичу што је и очекивано да се највише са децом црта (30%) и боје бојанке (23,30%) док сликање воденим бојама деци нуди 16,70%, колаже 10%, пластелин или бојено тесто 8,30%, сечење и лепљење врло мали проценат – 5%, а када је реч о природним материјалима и моделовање њима, проценат је још мањи – 3,30%. На жалост, овакав резултат није показатељ креативности и „шароликости“ понуде ликовних техника код куће јер се родитељи и даље углавном држе традиционалних метода као што је цртање, док су бојанке важан део дечјег ликовног асортимана, што показује да родитељи

немају изражену свест о штетним последицама стереотипних и шаблонских модела цртања и сликања. Природне материјале не користе иако имају значајне развојне потенцијале, што опет указује на чињеницу да су им компетенције у овој области недовољно развијене.

Н питање „*Да ли сматрате да дете кроз ликовне активности развија машту, моторику и емоције?*“ родитељи наводе да у највећем проценту (63,30%) да подржавају тврдњу, 30% је углавном подржава, а 6,7% није сигурно. Негативних одговора нема, па уочавамо тренд свесности чињенице да родитељи увиђају развојне капацитете ликовних активности иако их не примењују у довољном обиму са овим циљем код куће.

На питање „*Шта Вас најчешће спречава да више примењујете ликовне активности код куће?*“ они истичу више препрека. Наиме, 46,70% нема довољно времена, 20% нема довољно идеја, 13,30% нема материјале, 6,70% нема довољно простора али зато чак 13,30% наводи да нема препрека у примени ликовних активности. Према добијеном резултату видимо да родитељима највише недостаје време, док су и идеје, материјали значајан проблем који је решив уколико би се родитељима омогућило редовније пружање информација о томе шта и како могу да примењују са децом код куће. То не захтева нужно радионице, већ су и флајери, брошуре или линкови са интернета послати у вибер групе добар покретач идеја.

4. ДИСКУСИЈА ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА

Дискусија добијених резултата је извршена у односу на постављене задатке истраживања.

Задатак бр. 1: Утврђивање ставова васпитача о значају ликовног изражавања као показатеља целовитог развоја детета предшколског узраста.

На основу добијених резултата може се закључити да васпитачи у великој мери препознају значај ликовног изражавања за целовит развој детета предшколског узраста. Већина испитаника се у потпуности или углавном слаже са тврдњом да ликовни израз представља важан показатељ развоја детета, што указује на развијену свест васпитача о развојним потенцијалима ликовних активности. Овакви ставови показују да васпитачи не посматрају ликовно стваралаштво само као вид забаве, већ као значајан педагошки инструмент за праћење и подстицање развоја деце.

Резултати такође показују да васпитачи у децијим ликовним радовима препознају показатеље когнитивног, емоционалног и социјалног развоја. Посебно је значајно што велики проценат испитаника сматра да се кроз ликовно изражавање могу уочити когнитивне способности детета, као и ниво развијености маште, креативности, пажње и симболичког мишљења. Поред тога, васпитачи истичу да ликовне активности доприносе развоју самопоуздања, емоционалне стабилности и социјализације, што потврђује холистички значај ликовног васпитања у предшколском периоду.

Анализа одговора на питања отвореног типа додатно потврђује да васпитачи најјасније кроз ликовно изражавање уочавају развој креативности и маште, когнитивни и емоционални развој, али и развој фине моторике и социјалних односа. Овакви резултати указују на то да васпитачи препознају ликовне активности као средство које интегрише различите аспекте децејег развоја и омогућава детету да на спонтан и стваралачки начин изрази своја искуства, осећања и способности.

Задатак бр. 2: Испитивање приступа и метода које васпитачи примењују у циљу подстицања развоја ликовног израза на предшколском узрасту.

Добијени резултати показују да су васпитачи у великој мери усмерени ка примени савремених приступа у реализацији ликовних активности. Већина испитаника наводи да

свакодневно или неколико пута недељно примењује пројектни и истраживачки приступ, као и различите иновативне технике рада. Овакви резултати указују на то да су васпитачи упознати са савременим педагошким тенденцијама које наглашавају активну улогу детета у процесу учења, истраживања и стваралаштва.

Посебно је значајан податак да васпитачи у великом проценту сматрају да деца показују већу мотивацију када имају слободу избора материјала, техника и начина рада. Ово потврђује важност подстицајног и флексибилног окружења у коме дете има могућност да самостално истражује, експериментише и развија сопствени ликовни израз. Васпитачи на тај начин препознају да иновативне методе и савремени материјали позитивно утичу не само на мотивацију, већ и на развој креативности, самосталности и унутрашње заинтересованости деце.

Анализа одговора на питања отвореног типа показује да васпитачи користе велики број различитих техника као што су сликање прстима и шакама, колаж, моделовање, монотипија, гратаж, зграфито и штампање природним материјалима. Разноврсност наведених техника указује на њихову компетентност и спремност да поред традиционалних примењују и савремене приступе ликовном васпитању.

Ипак, резултати показују и одређене тешкоће у пракси. Као најчешће препреке васпитачи наводе недостатак материјала, недовољно времена и велики број деце у групама. Такође, део испитаника указује на недовољну просторну и материјалну опремљеност вртића, као и на присуство шаблонског приступа у раду. Овакви резултати указују на потребу за даљим унапређивањем услова рада, већом институционалном подршком и додатним стручним усавршавањем васпитача у области ликовног васпитања.

Задатак бр. 3: Анализа ставова родитеља о значају ликовних активности за развој детета.

Резултати истраживања показују да родитељи у великој мери препознају значај ликовних активности за развој детета. Више од половине испитаника у потпуности се слаже са тврдњом да су ликовне активности важне за целовит развој, док се значајан број родитеља углавном слаже са овим ставом. Овакви резултати указују на то да родитељи имају развијену свест о развојним потенцијалима ликовне уметности и њеном значају у детињству.

Такође, већина родитеља сматра да дете кроз ликовне активности развија машту, моторику и емоције, што показује да препознају везу између ликовног стваралаштва и развоја различитих способности и вештина. Одсуство негативних одговора додатно потврђује позитиван став родитеља према улози ликовних активности у раном развоју.

Међутим, детаљнија анализа показује да родитељи најчешће примењују традиционалне облике ликовних активности, попут цртања и бојења бојанки, док се знатно ређе користе природни материјали, колаж, моделовање и истраживачке технике. Овакви резултати указују на недовољно развијену свест о значају разноврсних и креативних техника које подстичу децу машту, самосталност и стваралачко мишљење. Посебно је значајно што су бојанке веома заступљене, што може указивати на присуство шаблонских модела рада који ограничавају оригиналност деце изражавања.

Добијени резултати указују и на потребу за већим информисањем и оснаживањем родитеља у области ликовног васпитања, како би стекли више идеја и компетенција за примену разноврсних активности у породичном окружењу.

Задатак бр. 4: Испитивање начина и учесталости примене ликовних активности у кућним условима.

Резултати истраживања показују да се ликовне активности релативно често реализују у породичном окружењу. Већина родитеља наводи да са децом неколико пута недељно организује активности попут цртања, бојења и моделовања, док значајан проценат то чини и свакодневно. Овакви резултати указују на то да су ликовне активности присутне у свакодневном животу деце и да родитељи препознају њихову важност.

Ипак, анализа врста активности показује да се код куће најчешће примењују једноставни и традиционални облици рада, док су сложеније и креативније технике мање заступљене. Употреба природних материјала, колажа, моделовања и истраживачких приступа јавља се у знатно мањем обиму, што указује на потребу за већом подршком родитељима у осмишљавању креативних активности.

Као најчешће препреке родитељи наводе недостатак времена, идеја и материјала. Ови резултати показују да породичне обавезе и недовољна информисаност значајно утичу на обим и квалитет ликовних активности у кућним условима. Истовремено, добијени подаци указују да би предшколске установе могле имати важну улогу у

пружању подршке родитељима путем савета, предлога активности, флајера, дигиталних садржаја и сарадње кроз родитељске групе.

На основу свих добијених резултата може се закључити да постоји позитиван однос родитеља према ликовним активностима, али и потреба за додатним оснаживањем породице у области примене креативних и развојно подстицајних ликовних активности у кућном окружењу.

5. ПРЕДЛОЗИ ЗА УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНА У ПРАКСУ

Ликовно васпитање треба посматрати као простор истраживања, комуникације, сарадње и стваралаштва, а не само као активности које су усмерене на продукте. Тако би промене у пракси требало да обухвате увођење разних иновативних приступа који су већ присутни у предшколским системима многих европских земаља, посебно у оквиру отворених програма који детету омогућавају активну улогу у процесу учења. Полазећи од Година узлета као таквог програма, јасно је да бисмо се морали више позабавити и практичним аспектима његове реализације, а не само теоретским.

Један од предлога увођења промена могао би да обухвати чешће организовање истраживачких ликовних активности у којима деца немају унапред задат модел који треба да репродукују у форми шаблона. Дакле, потребно би било почети избегавати класично цртање, прецртавање, бојење по моделу или сликање у традиционалним смислу а уводити истраживачки приступ ликовној уметности према узору на најсавременије установе у којима се овако приступа ликовној уметности. Уместо активности усмерених на исти резултат за сву децу, већи нагласак могао би се ставити на процес стварања, експериментисање материјалима и развијање личног израза. На пример, деци се могу понудити различити природни и неструктурирани материјали (лишће, каменчићи, гранчице, картон, тканина, жица, амбалажа), уз позив да самостално осмисле начин њихове употребе. Осликавање свог доживљаја предмета посматрањем у огледалу, на прозору, у води такође деца добијају подстицај да граде креативно мишљење и долазе до сазнања.

Искуства васпитача из земаља које примењују отворене програме показују да велики потенцијал имају такозвани „отворени ликовни центри“ или „атељеи“, инспирисани Ређо Емилија приступом. То су простори у којима су деци стално доступни различити материјали и средства за ликовно изражавање, а васпитач има улогу сарадника, истраживача и подршке у процесу учења. Уместо повремених организованих активности, деца имају прилику да се ликовним истраживањем баве континуирано, у складу са сопственим интересовањима и темпом развоја.

Такође, већу пажњу требало би посветити интеграцији ликовног васпитања са другим областима учења. Ликовне активности могу бити део пројеката који обухватају

истраживање природе, локалне заједнице, културног наслеђа или научних појава. На пример, након посматрања инсеката у дворишту вртића, деца могу да користе различите материјале за конструисање њихових модела, да цртају уочене облике и обрасце или да кроз фотографију и дигиталне алате документују своја запажања. На тај начин ликовно изражавање постаје средство учења и разумевања света, а не издвојена активност.

Једна од области која још увек није довољно заступљена у пракси јесте примена дигиталних медија у ликовном васпитању. Поред традиционалних техника, деци се могу понудити једноставни облици дигиталног стваралаштва, фотографисање, снимање кратких видео-записа, прављење дигиталних колажа или комбиновање традиционалних и дигиталних медија. Данас деца одрастају у визуелно богатом окружењу и важно је да науче да различите медије користе на стваралачки али и критички начин и у образовне сврхе.

Важан предуслов за унапређивање праксе јесте снажнија подршка професионалном развоју васпитача. Потребно је обезбедити већи број практично оријентисаних обука које би васпитачима омогућиле упознавање са савременим приступима, новим материјалима и примерима добре праксе из земље и иностранства. У том смислу потребно је чешће организовати хоризонталне размене међу васпитачима, током којих би се представљали успешни пројекти, иновативне активности и начини превазилажења свакодневних изазова и препрека. Такви облици сарадње омогућавају јачање ликовних компетенција васпитача и саме мотивације за увођење промена у рад.

Подршка институција такође има кључну улогу. Поред обезбеђивања материјалних услова за рад, важно је да предшколске установе препознају вредност иновативних приступа и подстичу васпитаче на експериментисање, истраживање и професионално усавршавање. Стварање подстицајне професионалне културе, у којој се цене креативност, сарадња и размена искустава, може значајно допринети квалитету ликовног васпитања.

Унапређивање ликовне праксе не подразумева само увођење нових техника и материјала, већ пре свега промену начина размишљања о детету и његовим могућностима. Када се детету омогући да истражује, поставља питања, доноси одлуке и изражава сопствене идеје, ликовне активности постају простор стваралаштва, учења и развоја.

6. ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ

Пројектна прича

„СПЕКТАР“

Дечји вртић „Рода“, ПУ „Др Сима Милошевић“ Земун

Васпитачи: Ивана Зарић, Николина Марјановић

Васпитно-образовна група: средња 2, деца узраста 4-5 година

Пројекат „Спектар“ реализовали смо са децом у периоду од 01.12.2025. до 25.02.2026. године. Посматрајући децу током игре у соби и на отвореном простору у вртићу, уочили смо да деца повезују предмете са бојама и користе кроз животно-практичне ситуације. То нам је дало идеју и био повод да покренемо пројекат „Спектар“.

Слике 1-2: дечја игра у којој се повезују предмети са бојама

Као провокацију за истраживање изнели смо у двориште вртића температуре различитих боја, као и различита средства за манипулисање бојама на снегу. Нађа је пришла и узела зелену температуру правећи кругове у снегу, а Богдан је прстима додиривао снег и мењао

његов облик. Теодора је коментарисала: „На снегу је иста боја као и наша јелка у дворишту“ и додала „ Видите, сада имамо две јелке, једну праву а другу насликану“

Слике 3-6: манипулисање бојама по снегу

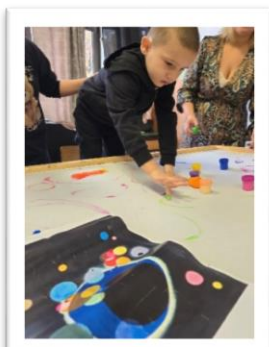
Игру проширујемо тако што у собу уносимо снег, као материјал за истраживање. Деца по избору боје снег, Нађа и Богдан узимају хамер папир и осликавају га обојеним снегом. Вукан: „Капљице су као кругови који су различитих боја када их гледам са различитих страна. Боје изгледају као да се померају“.

Слике 7-10: истраживање ликовних могућности из природе

Истражујући изворе сазнања на Интернету, пронашли смо уметничко дело „Кругови“ руског уметника Василија Кандинског, која је била инспирација да насликамо нашу слику. Припремамо дрвени оквир са платном у сарадњи са Нађиним татом и договарамо посету ОШ „Станко Марић“ са наставницом ликовног васпитања. Наредних дана

одлазимо у школу на час ликовне културе, где заједно са старијим ученицима долазимо до сазнања које се боје добијају комбиновањем и на који начин их можемо преносити на платно.

Слике 11-17: интегрисање дигиталних медија и сарадње са родитељима и локалном заједницом у циљу стварања ликовног искуства и прилика за учење

Вукан: „Ја сам нацртао круг који плеше“. Теодора: „Моје боје се сударају“. Милана: „Ово су балони које лете“. Војин: „Ја сам мешао боје и добио нову“. Богдан: „Жута је Сунце, а црна је ноћ“.

Током планиране ситуације учења деца су спонтано мешала боје, именовала облике и повезивала их са појмовима из своје околине. Уочили смо да деца уживају и изражавању

задате форме на великом платну. То их је мотивисало да еспериментишу и размењују идеје.

Деца су посматрала њихову слику изложену у заједничком простору и разговарали о бојама. Њихов разговор чула је васпитачица из млађе вртићке групе и предложила нам да одемо у локалну фарбару. Договорили смо се са децом да кренемо у шетњу и истражимо где све боје живе. Током шетње деца су посматрала излоге, куће и природу и уочавала различите нијансе боја. Када смо стигли у фарбару, деца су са великим узбуђењем посматрала полице пуне различитих боја. На зидовима су се налазиле картице са спектром боја-од најсветлијих до најтамнијих нијанси. Деца су прилазила, посматрала и упоређивала боје које виде.

Слике 18-19: провокација „Точак боја“ – истраживање

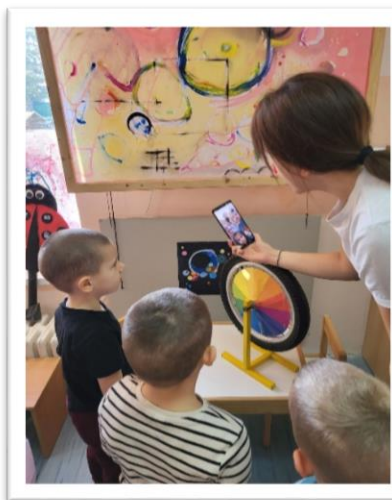
Нађа: „Ова бела је као снег. Сећате ли се када смо бојили снег у дворишту?“ Богдан: „Види колико боја, као дуга!“ Исто као и шал који сам бојио у часопису“.

Као рефлексију наше посете фарбари, дошли смо на идеју да направимо нову провокацију „Точак боја“. Када је точак био завршен деца су рекла да је то „дуга која се врти“. Предложили су да наш спектар поставимо у просторну целину за визуелне уметности, где би свакодневно могли упоређивати са бојама које су видели у фарбари и на уметничком делу Кандинског.

Слике 20-21: израда „Точка боја“

Разменом искуства са колегиницама из вртића „Палчић“ које реализују пројекат „Вртикруг“, добијамо предлог да направимо кругове са илузијама боја.

Слике 22-24: Креирање кругова са илузијама боја

Прихватимо њихов предлог и заједно са децом правимо наше „вртикругове“. Деци ћемо понудити спинере и кружне шаре у бојама које делују као да се окрећу, како бисмо их подстакли на размишљање и опажање. Ову појаву повезујемо са оптичким илузијама, где око види покрет, иако га заправо нема.

Слике 25-27: Илузија боја ликовна активност

Вукан: „Када вртим брзо, ови кругови као да иду дубоко“. Војин: „Погледај Вукане, ја као да сам завртео лопту“. Ђурђа: „Мој круг кад се заврти изгледа као дуга на небу“.

С обзиром да је долазио викенд, деца су са експериментисањем бојама наставили и код куће. Користећи различите материјале и средства у отвореној игри, деца су нам пренела нова искуства.

Слике 28-31: експериментисање бојама

Мила: „Овај балон је као велики круг. Када га окренем, слика се промени“. Нађа: „Види шире се! Не знамо која ће боја да испадне. Када додамо још, промени се и ствара се нова чаролија!“ Богдан: „Када спојим све палачинке, повезане су као дуга коју могу да поједем“.

По доласку у вртић, Теодора разговара са другарима из групе о експерименту који је код куће извела. Уважавамо њену идеју да нам представи свој експеримент. Вaspитач и деца се консултују са њом шта нам је неопходно од материјала и средстава.

Слика 32-33: експериментисање са бојама

Теодора: „Погледајте добро, шта се овде дешава! На шта вас подсећа кад се боја шири?“

Богдан: „Желим и ја да покушам да видим шта ће се десити.“ Теодора: „Види Богдане, код мене је настала дуга!“

Игру проширујемо тако што користимо Интернет као извор сазнања где проналазимо филм о настајању дуге. Гледајући филм Лазар говори: „Хајде да и ми створимо овакву светлост у нашој соби!“

Слике 34-35: проширена игра-интегрисање дигиталних садржаја у ликовну активност

Уносимо потребна средства и материјале (посуду са водом, цд-ове, тамну подлогу и лампе) и започињемо светлосно истраживање.

Стефан: „Васпитачице, Сунце прави дугу!“ Богдан: „Дуга настаје кад Сунце сија кроз кишу!“ Ђурђа: „Види, појавила се дуга на зиду!“

Лазар се у току дана враћа у сензорну просторну целину и започиње причу са другарима, како је гледао цртани филм у којем се како он каже „на крају дуге налази благо“. С обзиром да се у заједничким просторним целинама вртића налази „ћуп са благом“, договарамо се са васпитачима и другарима из средње групе да заједно створимо дугу која ће повезати пут од наше собе до њиховог „блага“, баш као и у филму.

Слике 36-38: децје ликовно решење – дуга и ћуп са благом

Временом су деца почела да слажу папире један поред другог, групишући боје и правећи заједничку слику. Боје су бирали према бојама дуге и према томе која им се боја највише допада. Тако је спонтано настала идеја да направе велику заједничку слику од много малих делова- инсталацију „Мозаик омиљених боја“.

Слике 39-40: Мозаик омиљених боја – графомоторна активност

Запажања васпитача:

Током реализације пројекта „Спектар“ училе смо велику заинтересованост деце за истраживање боја и њихових промена. Деца су са радозналошћу приступала активностима мешања бојама, експериментисања у природи и раду са различитим материјалима. Посебно су била мотивисана активностима у којима су могла самостално да истражују и доносе закључке. Кроз рад на пројекту деца су развијала способност опажања, учавала разлике међу бојама, њихове нијансе и начин на који се могу комбиновати. Повезивали су боје са појавама из природе, нарочито са дугом и спектар боја, што је утицало на њихов избор боја у даљим активностима.

Идеја да овај пројекат представимо као пример добре праксе родила се из тога што је реч о идеалном примеру који на јасан начин осликава савремено разумевање детета, учења и ликовног васпитања које је у складу са Основама програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“. Пројекат је настао из децјих интересовања и питања, а његов ток није био унапред строго планиран, већ се развијао у складу са децјим иницијативама, открићима и новим правцима истраживања. На тај начин деца су имала прилику да буду активни учесници у процесу учења, да доносе одлуке, предлажу идеје и заједно са вршњацима и васпитачима граде нова знања.

Посебна вредност пројекта огледа се у томе што је ликовни израз посматран као средство путем којег деца истражују, комуницирају, постављају питања и изражавају своја разумевања света. Уместо усмерености на коначан продукт, акценат је стављен на процес истраживања боја, светлости, облика и визуелних појава. Деца су кроз различите медије и материјале имала прилику да експериментишу, испробавају, комбинују и самостално долазе до закључака, што представља једно од основних обележја савремених приступа ликовном васпитању.

Пројекат је уједно пример добре интеграције различитих области учења. Истраживање боја није се задржало искључиво у домену ликовног изражавања, већ се природно повезивало са природним наукама, визуелном уметношћу, математичким појмовима, језичким развојем и упознавањем локалне заједнице. Посебно је значајно што су деца долазила у контакт са делом Василија Кандинског, истраживала настанак дуге, оптичке илузије и светлосне ефекте, чиме су развијала способност посматрања, повезивања и критичког промишљања.

Иновативност пројекта огледа се и у отварању простора за сарадњу и учење у различитим контекстима. У процес су били укључени родитељи, наставници основне школе, локална заједница и колеге васпитачи из других вртића. Таква мрежа сарадње представља једно од важних полазишта савремених програма, јер омогућава деци да уче кроз аутентична искуства и непосредан контакт са окружењем. Истовремено, простор вртића је обликован као подстицајна средина за истраживање, што је у складу са схватањем простора као „трећег васпитача“.

Као пример добре праксе, пројекат „Спектар“ показује да ликовно васпитање може превазићи традиционалне оквире активности усмерених на израду унапред задатих радова. Оно може постати простор за истраживање, сарадњу, креативно решавање проблема и ко-конструкцију знања. Управо у томе лежи његов највећи значај и разлог због којег је издвојен као пример који може послужити као инспирација другим васпитачима у осмишљавању савремених и иновативних приступа ликовном васпитању деце предшколског узраста.

ЗАКЉУЧАК

Избор теме која се односи на развој ликовног израза и значај ликовног васпитања произашао је из личног става да ликовно стварање представља један од најприроднијих начина на који деца раног узраста упознају свет, изражавају своја осећања, идеје и доживљаје. У савременим условима живота, када је важно развијати креативност, критичко мишљење, сарадњу и умеће решавања проблема, ликовно васпитање добија посебан значај. Проучавање ове теме омогућило је дубље разумевање улоге коју ликовне активности имају у целовитом развоју детета, али и преиспитивање приступа који се користе у раду и које је потребно унапредити.

Резултати истраживања извршеног за потребе рада показатељ су значаја ликовног изражавања из угла подстицаја целовитог развоја детета предшколског узраста. Полазећи од чињенице да се дете у раном детињству најприродније изражава кроз игру, истраживање и стваралаштво, циљ истраживања био је да се испитају ставови васпитача и родитеља о значају развоја ликовног израза, као и начини и услови њихове примене у предшколској установи и породичном окружењу. Посебна пажња била је усмерена на сагледавање у којој мери ликовне активности доприносе когнитивном, емоционалном, социјалном и креативном развоју детета, али и на уочавање могућности и препрека у њиховој свакодневној реализацији.

Добијени резултати показали су да и васпитачи и родитељи у великој мери препознају значај ликовног израза за дечји развој. Васпитачи ликовни израз виде као важан показатељ дечјих способности, емоција, маште и начина размишљања, док родитељи препознају његов значај за развој маште, моторике и самопоуздања. Истраживање је такође показало да васпитачи у раду са децом примењују различите савремене технике и приступе, настојећи да деци омогуће слободу избора, истраживање и креативно изражавање. Са друге стране, у породичном окружењу ликовне активности су присутне, али су углавном засноване на традиционалним облицима рада, док су иновативнији и истраживачки приступи мање заступљени.

Поред позитивних ставова, истраживање је указало и на одређене тешкоће у пракси. Васпитачи као препреке најчешће наводе недостатак времена, материјала и просторних услова, као и велики број деце у групама, док родитељи истичу недостатак

времена, идеја и материјала за реализацију ликовних активности код куће. Овакви резултати указују на потребу за даљим унапређивањем праксе и стварањем подстицајнијег окружења за децје стваралаштво.

У том смислу, једна од важних идеја за увођење промена у пракси јесте додатно оснаживање васпитача кроз стручна усавршавања или чешће хоризонталне размене у области савремених ликовних техника, пројектног и истраживачког приступа. Такође, неопходно је обезбедити боље материјалне и просторне услове у предшколским установама, како би деца имала више могућности за слободно експериментисање и креативно изражавање. Значајну улогу има и сарадња са породицом, јер се родитељима могу пружити конкретне идеје, предлози и смернице за примену једноставних, али развојно подстицајних ликовних активности код куће.

Посебну вредност рада представља приказ пројекта „Спектар“ као примера добре праксе, јер он показује како се савремена схватања ликовног васпитања могу успешно реализовати у реалним условима предшколске установе. Његова оригиналност огледа се у томе што је настао из аутентичних децјих интересовања и развијао се кроз истраживање, сарадњу и повезивање различитих области учења. Уместо усмерености на готов производ, у средишту пројекта налазио се процес учења, откривања и стварања, што је деци омогућило да боје, светлост и визуелне појаве упознају на непосредан и смислен начин. Такви примери показују да ликовно васпитање има потенцијал да буде поље креативности, иновација и заједничког грађења знања.

Може се закључити да ликовно изражавање представља много више од уметничке активности. Оно је средство децјег истраживања, комуникације, емоционалног пражњења и развоја личности. Управо зато је важно да и предшколска установа и породица препознају његов значај и створе услове у којима ће дете имати слободу да кроз игру, машту и стваралаштво развија своје потенцијале.

ЛИТЕРАТУРА

- Алмажан, С. (2018). Конкретизација циљева васпитања и образовања у оквиру наставног предмета Ликовна култура. У: *Педагошки записи 1-2, година III, часопис за теорију и праксу савременог васпитања и образовања*. Сремска Митровица: Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре Сирмијум .
- Беламарић, Д. (1986). *Дијете и облик*. Загреб: Школска књига.
- Брковић, А. (2000). *Развојна психологија, други део*. Ужице: Учитељски факултет у Ужицу.
- Вечански, В. Васиљевић Благојевић, М. и Маринковић, Т. (2017). *Развојни потенцијал ликовних активности*. Београд: Учитељски факултет, Универзитет у Београду, НВ, год. LXVI бр. 2/2017.
- Вечански, В. Д. (2025). Нова схватања природе и развоја ликовног израза деце. *Иновације у настави*, 38(3), 1–17. <https://doi.org/10.5937/inovacije2503001V>
- Године узлета: основе програма предшколског васпитања и образовања (2019). Београд: Просветни преглед: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Дивљан, С. (2000). *Подстицање ликовног стваралаштва ученика*. Јагодина: Учитељски факултет.
- Ђорђевић, Ј. Н. Ђорђевић, М. М. и Селаковић, К. И. (2025). Концепт предшколске ликовне педагогије као простора уметничке копродукције деце и одраслих. *Иновације у настави* 42, 230-244. Извор: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2334-8666/2025/2334-86662513230Q.pdf>
- Зечевић, Р. (2020). Васпитни потенцијал ликовне уметности на предшколском узрасту. У: *Зборник радова Учитељског факултета, бр. 14*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Педагошки факултет у Сомбору. Стр. 445-453.
- Карлаварис, Б. (1961). *Моје дете и ликовно васпитање*. Београд: Народна књига.
- Карлаварис, Б. (1971). *Ликовно васпитање данас*. Нови Сад: Културни центар.
- Карлаварис, Б. (1987). *Методика наставе ликовног васпитања за четврту годину Педагошке академије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Кокс, М. (2000). *Дечји цртежи*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Крњаја, Ж., Павловић-Бренеселовић, Д. (2017). *Калеидоскоп: пројектни приступ учењу*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију.
- Милановић, Ж. (2013). Васпитачи о положају деце са посебним васпитним потребама у инклузивном дечјем вртићу. *Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу – Универзитет у Крагујевцу*, 15, 313-324.
- Мићевић Карановић, Ј. и Кнежевић, Ј. (2013). *Развојна психологија за васпитаче*. Кикинда: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.
- Насковић, М. (2017). Ликовна уметност и њен значај за предшколско дете. *Зборник радова са Дванаесте конференције „Васпитач у 21. веку”*, 16, 59-65.
- Piaget, J. Inhelder, B. (1975). *The Child's Conception of Space*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ријаже, Ж. Inhelder, B. (1996). *Intelektualni razvoj deteta*. Beograd: ZUNS.
- Филиповић, С. (2011). *Методика ликовног васпитања и образовања*. Београд: Универзитет уметности у Београду и Издавачка кућа Klett.
- Хаци-Јованчић, Н. (2012). *Уметност у општем образовању: Функције и приступи настави*. Београд: Учитељски факултет. Клет.
- Huzjak, M. (2013). *Analytical observation method in the development of children's drawings*. Croatian Journal of Education, 15(Special Edition 1), 81–98
- Цветковић, А. (2014). *Особености динамичког цртежа код деце предшколског и млађег школског узраста*. Београд: специјална едукација и рехабилитација. Вол. 13, бр. 3.
- Шкорџ, Б. (2012). *Креативност у интеракцији*. Београд: Мост арт.

ПРИЛОГ

УПИТНИК ЗА ВАСПИТАЧЕ

Тема: Развој дечјег ликовног изражавања и значај ликовног васпитања у предшколском узрасту

Поштовани/а,

Овај упитник је анониман и користиће се искључиво у сврху истраживања. Циљ је испитати ставове васпитача о значају ликовног изражавања на раном узрасту и начинима његовог подстицања.

Молимо Вас да одговорите искрено.

Васпитач:

Николина Марјановић

Скала одговора за тврдње:

- 1 – уопште се не слажем
- 2 – углавном се не слажем
- 3 – ни слажем се ни не слажем
- 4 – углавном се слажем
- 5 – у потпуности се слажем

Општи подаци:

Пол: М / Ж

Године радног стажа:

- до 5 година
- 6–15 година
- 16–25 година
- преко 25 година

Степен стручне спреме:

- Виша школа
- Основне студије
- Мастер студије
- Друго

1. Ликовно изражавање детета представља значајан показатељ његовог целовитог развоја (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

1 – уопште се не слажем
2 – углавном се не слажем
3 – ни слажем се ни не слажем
4 – углавном се слажем
5 – у потпуности се слажем

2. Кроз децји ликовни рад могу се уочити когнитивне способности детета (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

1 – уопште се не слажем
2 – углавном се не слажем
3 – ни слажем се ни не слажем
4 – углавном се слажем
5 – у потпуности се слажем

3. Ликовне активности доприносе емоционалном развоју и самопоуздању детета (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

1 – уопште се не слажем
2 – углавном се не слажем
3 – ни слажем се ни не слажем
4 – углавном се слажем
5 – у потпуности се слажем

4. Ликовне активности подстичу сарадњу, комуникацију и социјализацију међу децом (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

1 – уопште се не слажем
2 – углавном се не слажем
3 – ни слажем се ни не слажем
4 – углавном се слажем
5 – у потпуности се слажем

5. У свом раду примењујем пројектни приступ, истраживачке активности и савремене технике ликовног васпитања (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

1 – Ретко. Блискији ми је традиционални приступ.
2 – Ређе од једном недељно.

- 3 – Једном недељно.
- 4 – Неколико пута недељно.
- 5 – Свакодневно.

6. Деца показују већу мотивацију када имају слободу избора материјала, и иновативне технике и методе, у односу на традиционалне начине рада (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

- 1 – уопште се не слажем
- 2 – углавном се не слажем
- 3 – ни слажем се ни не слажем
- 4 – углавном се слажем
- 5 – у потпуности се слажем

7. Материјални и просторни услови у установи омогућавају савремене приступе реализацији ликовних активности (Заокружите само једну тврдњу која највише одговара Вашем ставу).

- 1 – уопште се не слажем
- 2 – углавном се не слажем
- 3 – ни слажем се ни не слажем
- 4 – углавном се слажем
- 5 – у потпуности се слажем

8. По Вашем мишљењу, који аспекти дечјег развоја се најјасније могу уочити кроз ликовно изражавање? Образложите.

9. Наведите конкретне методе и технике које користите у циљу подстицања дечјег ликовног изражавања (Набројте најмање три методе/технике).

10. Које препреке или тешкоће најчешће утичу на квалитет реализације ликовних активности у предшколској установи?

УПИТНИК ЗА РОДИТЕЉЕ

Општи подаци:

1. Пол: М / Ж
2. Узраст детета: _____
3. Да ли дете похађа вртић? ДА / НЕ

Питања:

1. Ликовне активности су важне за целовит развој мог детета.

1 - уопште се не слажем
2 - углавном се не слажем
3 - ни слажем се ни не слажем
4 - углавном се слажем
5 - у потпуности се слажем
2. Колико често код куће организујете цртање, бојење, моделовање или сличне активности?

1- свакодневно
2- неколико пута недељно
3- једном недељно
4- ретко
5- никада
3. Најчешће ликовне активности које са децом реализујете код куће су (набројте најмање две):

4. Да ли сматрате да дете кроз ликовне активности развија машту, моторику и емоције?

- 1- свакодневно
- 2- неколико пута недељно
- 3- једном недељно
- 4- ретко
- 5- никада

5. Шта Вас најчешће спречава да више примењујете ликовне активности код куће?

- 1- недостатак времена
- 2- недостатак материјала
- 3- недостатак простора
- 4- недостатак идеја
- 5- ништа ме не спречава

Хвала на издвојеном времену и учешћу!